

Posudek na disertaci Haiga Utidjiana *The Music of the Armenian Hymnal: The Tntesean corpus* *(Hudba arménského hymnáře: Tnteseanův korpus)*

Tato disertační práce je zaměřena na tři publikace z tzv. *Tnteseanova korpusu*. Kromě jména autora, *Tntesean*, které publikace sjednocuje, je to arménský hymnář, který nese vztahy mezi publikacemi korpusu v takové formě, že z nich lze odvozovat hudební, literární a liturgická pravidla, tedy pravidla, která tradice arménské liturgie respektuje v oblasti aplikace zpěvu specifické hymnografické formy, formy hymnu. Hymnus, podobně jako stejně nazývaná forma v oblasti gregoriánského zpěvu, je hudebně-poetický útvar formálně i obsahově vyhraněný; ten v arménské liturgii (podobně jako v tradičních liturgiích latinských) zasahuje do širokého spektra liturgické hudby a to zásadním způsobem, takže se stává nositelem principů uplatněných v arménské liturgii a hymnografii i mimo formu hymnu, mj. ve zpěvech ordinária (tak říkajíc každodenně využívaných zpěvů) arménské Pataragu (eucharistické liturgie) a dalších hudebně význačných arménských formách, ódách.

Kromě širokého významu hymnů jako takových se jeví *Tnteseanův korpus* ještě ve významu dosti odlišném: představuje – metaforicky vyjádřeno – jakousi analogii rosettské desky pro porozumění arménské tradiční hudební tzv. *Limončeanově* notaci – ve složkách korpusu lze najít zpěvy zapsané jak v této tak v moderní západoevropské notaci; je to základ (byť někdy nespolehlivý) čtení uvedeného velmi důležitého grafického prostředku používaného ještě v historicky nedávné době a při tom v dnešní době co do obecných pravidel prostředku nejasného a v některých případech i neznámého.

Co jsem v tomto úvodu poznamenal, je nutné mít na paměti, když se zajímáme jak o obsah Utidjianovy disertace tak o konkrétní vlastnosti, které z funkce oponenta v tomto posudku uvádím.

Nejprve letmou charakteristiku obsahu disertace (místo jména Haig Utidjiana používám dále stručný termín *autor*):

Kromě vysvětlení toho, co jsem načrtl ve výše uvedených větách tohoto posudku a co v úvodních částech (zejména té první) vysvětluje autor mnohem důkladněji, popisuje strukturu disertace a jejího objektu – *Tnteseanova korpusu* – včetně jeho překvapivě dynamické publikační realizace v minulém století: hymnář, který byl psán do r. 1875, byl vytištěn až r. 1934. V mezidobí se dělo mnoho a ovlivnilo to pohled na *Tnteseanovy* zápisky, interpretace notových znaků v teorii i praxi, tonální cítění, pohled na prosodii zhudebněných textů a vzdělání výkonných hudebníků (zpěváků, dirigentů a – nezapomínejme – kléru, který měl a má v arménské liturgii mnohem větší úlohu, než jak jsme zvyklí u kléru předpokládat). V závěru druhé části jsou vysvětleny symboly a jejich systém tzv. *Limončeanovy* notace, která je později bohatě využívána jak autorem tak v dokumentech v disertaci pojednaných, neboť – mimo jiné – jsou

v ní zapsány i melodie uvedené též v novodobé západní notaci, k nimž se vztahuje vysvětlení v disertaci později (v 5. části).

Další tři části jsou po řadě věnovány vlastnostem děl Tntesjanova korpusu: Hymnáři, Nkaragir ergoc⁴ a Bovandakut⁴iwn nuagac⁴. Díla jsou obsahově úzce svázána, což se na obsahu každé části (positivně) projevuje, např. v pohledech na závěry strof, v nichž se – podobně jako např. v latinských hymnech, antifonách a responsoriích nebo byzantských kánonech, kontaktech a ekfonetickém zpěvu významně ukazují podobnosti a odlišnosti měnicí a přenášející se v nápěvech podle prosodie slov – v arménských zpěvech ovšem bohatší než ve zpěvech latinských a byzantských, čímž vnášejí mnoho otázek, které nemají v „západnějších“ (nejen) hymnech ani smysl.

V části zaměřené na posledně uvedené složce korpusu jsou uvedeny a komentovány faksimile zápisů v dnešní notaci, včetně otázek vznikajících z konfrontace konkrétních srozumitelně notovaných zpěvů s pravidly aplikovatelnými a v Bovandakut⁴iwn nuagac⁴ z části reálně aplikovanými na 8 dvojic konkrétních hymnů.

Rozšířením výsledků této konfrontace je věnována 6. část, jejíž titul říká vše: *Balancing theory with practice: apparent inconsistencies and the information they embody*. V závěrečné části pak autor prezentuje konkrétní rekonstrukce na základě nekonsistentních zápisů od různých autorů.

A na to lze už navázat výčet hodnocení disertace z nejrůznějších směrů (a z nejrůznějších směrů to je nutné: autor studuje objekty opravdu snad ze všech směrů, které racionální hlediska připouštějí). Rekonstrukce monodických zpěvů křesťanské tradice se dějí v mnoha zemích, často i přes hranice země, kam studovaný zpěv náleží. V oblasti tradiční liturgické hudby, konkrétně latinské jednohlasé a byzantské (řekněme jim zde společně „ne-orientální“), což je speciální a při tom obsažný materiál, se to dělo systematicky už víc než sto let, zatím co v oblasti tzv. orientální liturgické hudby (arménské, syrské, etiopské,...) spíše živelně; příkladem z arménské sféry jsou to – kromě nezanedbatelné činnosti v arménských západních komunitách – ještě v Sovětském Svazu vydané rekonstrukce několika hymnů od profesora Jerevanské university R. At⁴ayean a světského žalozpěvu na smrt prince Dževanšira. Mimo chodem, autor nejen na At⁴ayeanovy výsledky s porozuměním navazuje, ale je schopen je i revidovat v souvislosti s vlastními objevy vycházejícími z rozborů v disertaci popsaných. Klasifikace na bázi racionálních pravidel je na nejlepší cestě k syntéze s poznatky týkající se pravidel ne-orientální hymnografie a jelikož znám více desítek konkrétních hymnů ne-orientální proveniencí a o něco méně ale i tak několik desítek hymnů arménské liturgie, mohu vyjádřit přesvědčení, že ve zmíněné syntéze vynikne bohatství pravidel formulovaných pro hymny arménské (nebo – naopak – relativní chudoba analogických pravidel ve sféře ne-orientální).

Nechci se zde příliš šířit o společenských aspektech autorových objevů, neboť v stávající situaci jsou tyto aspekty v nebezpečí, že budou chápány v kontextu ideologií a politické agitace, a

tak jen stručně poukazují na fakt, že mnoho autorových výsledků, v první řadě těch objevů téměř algoritmických kritérií, umožní přiblížit porozumění arménské hudbě jak pro vědeckou oblast, tak pro koncertní publikum, a odstranit poměr k ní, v němž bývá chápána jako dráždivý nezávazný folklór. Výsledky autorova výzkumu mají šanci být základem a východiskem pro výzkum hudebních aspektů hymnů syrských, které se z historického hlediska jeví jako prototyp křesťanských hymnů vůbec.

S tím souvisí poznání relací v modálním základu melodií v disertaci zkoumaných: autorem představená odlišnost systému arménských modů, ovlivněná nejen existencí mikrointervalů ale i dalších vlastností, a vykazující základní odlišnosti, mj. v počtu tónů a tím i intervalů mezi jednotlivými mody, je východiskem pro odborný výzkum tohoto fenoménu a pro jeho rozšíření do dalších orientálních hudebních typů (a snad i do byzantského zpěvu existujícího po reformě metropolity Chrysantha).

Autor doplnil disertaci odhadem třemi stovkami citací publikací, které – jak lze z kontextu citací poznat – přečetl a dal do souvislosti se svým výzkumem. Už samo uveřejnění jejich názvů v disertaci citovaných je významným stimulem pro rozvoj naší (ale nejen naší) hudební vědy a jejich pouhé bibliografické zpracování by stačilo na samostatnou disertaci.

Ještě větší význam (včetně dosažených individuálních výsledků) leží v autorově zpracování obsahu Tnteseanova korpusu založeném na čtení Limončeanovy notace (tj. nejen jednotlivých jejích symbolů ale i jejich bohaté kontextových relací, často i autorem objevených), totiž systému postavenému na zásadách odlišných od ne-orientálních notací všech dob (a podobných snad jen systému krjuků používaných v ruské oblasti). Důležitý přínos spočívá mimo jiné v tom, že pravidla pro vlastnosti a možnosti Limončeanovy notace doplnil autor tak, že vysvětlil i jevy považované doposud za omyly či neporozumění písařů; dal tím směr pro transkripci konkrétních zpěvů, jichž je mezi hymny ještě dostatek. I zde jsem toho názoru, že by běžně stačila pouhá tato složka disertace (čili – zjednodušeně řečeno – výsledky publikované v kapitole 6) na uznání, že splňuje požadavky na kladně hodnocenou disertační práci.

Autor prokazuje široké a vícerozměrné spektrum své činnosti a svých znalostí a schopností, zasahující až do sféry sbírání dosud neznámých a ovšem nezpracovaných listinných materiálů. A nezanedbatelná není jeho činnost publikační, obsahující mimo jiné i informace o jeho vědeckých výsledcích popsaných v disertaci.

Těch vědecky původních výsledků je vskutku velmi mnoho a – jak jsem naznačil – tvoří široké spektrum. Z těchto a dalších důvodů mohu jednoznačně konstatovat, že v nadpise tohoto posudku uvedená disertace **bohatě splňuje požadavky** standardně kladené na disertační práci, vřele ji **doporučuji k obhajobě** a klasifikuji ji do úrovně **prospěl**.

V Praze dne 2. srpna 2016

Prof. PhDr. RNDr. Evžen Kindler, CSc